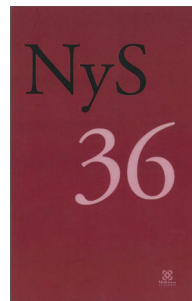

NyS

Titel:	Hvis funktionalisme er svaret – hvad er så spørgsmålet?
Forfatter:	Torben Thrane
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 36, 2008, s. 120-150
Udgivet af:	Multivers Academic
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hvis funktionalisme er svaret – hvad er så spørgsmålet?

TORBEN THRANE

1. GENEREL PRÆSENTATION

Denne artikel tager udgangspunkt i et oplæg til *Lingvistkredsen* d. 27.9.2005 om bogen *Dansk Funktionel Lingvistik: en belbefsforståelse af forholdet imellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition* af Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft, Michael Herslund og Lisbeth Falster Jakobsen. Københavns Universitet – Handelshøjskolen i København – Roskilde Universitetscenter, 159 sider.¹

Bogen (herefter *DFL* – der alt efter kontekst i det følgende kan hen-vise til bogen, til forfatterkollektivet, eller til teorien) er ifølge forordet blevet til på foranledning af tre ph.d.-studerende der efterlyste "[...] en sammenhængende oversigt over hvilke forestillinger om sprog der for tiden var gængse hos funktionelt orienterede lingvister på den østlige del af Sjælland". Det fremhæves endvidere i forordet at "[...] det er en central pointe at sprogstruktur kun kan forstås som led i en [helhedsforståelse af forholdet imellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition]", "[...] at bogen ikke skal forstås som udslag af en overbevisning om at verden har et stort behov for en ny sprogteori", samt "[at] det kan være frugtbart at lade sig inspirere og disciplinere af en bevidsthed om hvilke samlede og overordnede forestillinger om genstandsområdet ens egen forskning kan ses som et bidrag til – så længe promoveringen af disse overordnede forestillinger ikke bliver til det primære formål" (kursiv tilføjet). Endelig siges det at "[d]en centrale forhåbning til bogen må derfor være at den kan stimulere danske og nordiske fagfæller til frugtbare uenigheder om sproglige fænomener og problemfelter". Artiklen er tænkt som et bidrag til indfrielsen af denne forhåbning.

Bogen indeholder – udover allerede nævnte *Forord* – seks kapitler i form af en selvstændig afhandling ved hver af de seks forfattere, en *Introduktion* (s. 1-38) til grundlaget for, samt en *Afsluttende Oversigt* (s. 142-158) over, *DFL*, de sidste to af Peter Harder. Da disse to kapitler med en vis rimelighed kan kaldes *DFL*'s 'policy-statement', vil meget af det jeg har at sige kunne udlægges som en polemik mod ham. Sådan er det ikke ment. Det er ment som et indlæg i en løbende debat om videnskabelige og metodiske grundholdninger inden for lingvistikken, og det antages at samtlige forfattere deler de synspunkter der præsenteres i de to kapitler.

Fra en overordnet betragtning er der forholdsvis stor spredning mht. de enkelte kapitlers placering inden for *DFL*'s teoretiske rammer. Kapitlerne af Elisabeth Engberg-Pedersen (*Indholdssubstans og indholdsstruktur kognitiv og psykologisk set*, s. 39-56) og Peter Harder (*Lagdelt sætningsstruktur*, s. 101-111) er begge centrale dokumenter, i den forstand at de præsenterer væsentlige sider af det teoretiske fundament. Artiklerne af Lars Heltoft (*Topologi som tegnsystem*, s. 112-131), Lisbeth Falster Jakobsen (*Valens, prædikation og realisationsmønstre*, s. 57-87), og Michael Fortescue (*The complementarity of the Pattern and Process perspectives on language*, s. 132-141) tilstræber at integrere allerede veletablerede teoridannelser i *DFL*'s værdigrundlag (hhv. Paul Diderichsens feltskema for dansk, almen valensteori og A.G. Whiteheads distinktion imellem 'pattern' og 'process'). Derimod fremstår tilpasningen til *DFL* af Michael Herslunds bidrag (*Komplekse prædikater*, s. 88-100) mindre overbevisende; den består ret beset blot af en halv sides 'appendiks' til en i sig selv autonom strukturel beskrivelse af visse aspekter af danske prædikatsudtryk.

Sammenfattende er det overordnede indtryk af bogen at den – på trods af udtrykkelige forsikringer om det modsatte – fremstår som manifest for en nostalgisk skoledannelse. Hvad er det erkendelsesmæssige formål med at sende koryfæer som netop Jespersen, Diderichsen og Hjelmslev 'til serviceeftersyn' (*DFL*: 3) for at se om deres idéer er bæredygtige ind i et nyt globaliseret årtusind? Det viser sig endda at der ikke er meget Jespersen tilbage. Han nævnes ikke yderligere, og der henvises ikke til nogen af hans skrifter. De forventninger om åben og fordomsfri inspiration fra en global omverden som forordet stiller i udsigt, bliver ikke indfriet. Vi når ned omkring Holland, men det er stort set det.

Lad mig efter denne generelle præsentation give en liste over de punkter jeg vil sige noget om i det følgende. Det vil dels være punkter hvor jeg er enig, dels grundlæggende punkter hvor jeg er uenig. Overskrifterne er disse, men der vil indholdsmæssigt kunne spores et vist overlap imellem punkterne i diskussionen af dem, især mht. det første punkt, der vil stikke hovedet frem under flere af de senere også:

- Funktionalisme vs. formalisme
- Tegnet som axiomatisk udgangspunkt
- Form og substans
- Synspunkter på opfattelsen af 'sprog'
- Lingvistikens målsætning

2. FUNKTIONALISME VS. FORMALISME

Sagen, i en meget lille nøddeskal, synes at være at DFL forsøger Chomsky og alt hans væsen. Dermed har man jo unægtelig afskåret sig fra at deltage i en reel global debat, da vel mindst 50 % af hvad der i dag bliver skrevet om sprog i et internationalt forum, i én eller anden forstand forholder sig til hans tanker. Det fremgår ikke klart hvorfor man ikke kan lide ham, men der nævnes eksplicit en grundlæggende forskel mht. opfattelsen af forholdet imellem syntaks og semantik:

Det som gør at forholdet imellem indhold og udtryk i syntaksen er forblevet et stridspunkt [imellem forskellige floje af den amerikanske lingvistik – TT], er imidlertid at den syntaktiske struktur opfattes som autonom, dvs. som noget der hviler i sig selv og er defineret alene i kraft af kategorier der hører syntaksen til, med primitiver som N, V, 'daughter-of' osv. Relationerne til betydning er derfor eksterne; om der er noget (fx betydning) der svarer (evt. 100 %) til dem uden for syntaksen selv, er i og for sig ligegyldigt.

Heroverfor har kognitive og funktionelle grupper stillet den grundlæggende forestilling om at kæde-relationer mellem sproglige størrelser, *ligesom alle andre egenskaber, måtte forstås ud fra de sproglige størrelses funktion, heri indbefattet deres betydning.*

(DFL 15; kursiv tilføjet)

Her formuleres en uenighed der i princippet burde være empirisk afgør-

lig, og Newmeyer (1998) giver en omhyggelig diskussion af de faktorer der kan tænkes at spille ind. Det viser sig – ikke overraskende – at der ikke kan nås endegyldigt bevis for at tesen om syntaksens autonomi (AUTOSYN i Newmeyers tredeling; se note 2 nedenfor) er sand (eller falsk). Derimod vises det at der findes en række overfladisk set forskellige udtryksformer (i engelsk) der lader sig forklare under antagelsen af en fælles syntaktisk struktur (Newmeyer 1998: 46-55). Det væsentlige er at man i sådanne tilfælde ikke kan henholde sig til en én-til-én korrespondence imellem syntaks og betydning, hvilket umiddelbart synes at falsificere det noget kategoriske udsagn fremhævet i citatet ovenfor.

Nu henvises der imidlertid ikke direkte til Newmeyer (1998) i teksten selvom den optræder i referencelisten, og hans omhyggelige distinktion imellem tre forskellige syn på autonomi diskuteres ikke, hverken her eller senere.² Der henvises derimod til Newmeyer (2003) på denne måde: ”*Grammar is grammar, and usage is usage*”. Der er ikke langt til fortsættelsen ”... *and never the twain shall meet*, som det hedder hos Kipling.” (DFL: 8). Det lyder umiddelbart som om Newmeyer er eksponent for en rabiat holdning ifølge hvilken sprogsystem (‘grammar’) og sprogbrug er to uafhængige domæner uden nogen form for gensidig berøring. Lad os se.

My goal in this article is to argue *in favor* of the classical Saussurean position with respect to the relationship between knowledge of language and use of language. That is, the article *provides evidence in support of the idea that the mental grammar contributes to language use*, but that usage, frequency, and so on *are not represented* in the grammar itself. To do so, I necessarily take a wide-ranging approach, describing current anti-Saussurean USAGE-BASED MODELS and attempting to account for their popularity, and then defending the classical position with *arguments based on the compatibility of formal grammars and functional explanation*. [...] Further, I argue that *the mental grammar is only one of many systems that drive usage*, since grammars are actually not well designed to meet language users’ ‘needs’ [...] Finally, I propose an evolutionary scenario that *makes sense of the grammar-use distinction*.

(Newmeyer 2003: 682; kursiv tilføjet).

Hm. Det virker ikke som en særlig rabiat hensigtserklæring. Det virker derimod som et forsøg på først at drage nogle grænser imellem sproget forstået som system på den ene side og den generelle brug af systemet på den anden, dernæst at undersøge hvordan indretningen af spro-

get som system hænger sammen med den konkrete brug af systemet; umiddelbart en meget fornuftig fremgangsmåde, skulle man tro. Og Newmeyers syn stikker dybere end blot til hensigtserklæringen:

First and most importantly, there is the evidence that has mounted in the past quarter-century that *significant aspects of grammars are motivated by considerations of use*. Functional linguists and generative linguists with a functional bent have provided (to my mind) *incontrovertible evidence that grammars are shaped in part by performance considerations*.

(Newmeyer 2003: 683; kursiv tilføjet)

Når påvisningen af de omtalte forhold fra Newmeyer (1998) og forekomsten af sådanne udsagn fra Newmeyer (2003) tilsyneladende ikke gør det store indtryk på DFL, kan det skyldes at Newmeyer alligevel ikke alene tror på at det er metodisk hensigtsmæssigt at drage grænser imellem 'grammar' og 'usage', men også tror på at grammatikken lader sig formalisere. Uenigheden om syntaksens autonomi som udtrykt i citaterne fra DFL s. 15 ovenfor, er reelt en manifestation af en dybere og mere diffus uenighed om formaliserbarhed. Her kan der anlægges mindst to hovedbetragtninger.

Den første vedrører spørgsmålet om hvad der *kan* formaliseres. Det gælder groft sagt at tilhængere af AUTOSYN/AUTOGRAM ser vores ubestridte viden om hhv. syntaks i snæver, sprog i bredere, forstand som en stabil mental tilstand, nået igennem en individuel sprogtilegnelsesproces, et produkt, så at sige, hvis sprogspecifikke udmøntninger af systemets generelle interne processer (i aktuel minimalistisk teori, især 'merge', 'agree', 'move') er bestemt af produktets 'sprogstabile' tilstand. Heroverfor ser modstanderne syntaksen/sprogssystemet som en konstant feedbackreguleret og regulerende del af konkrete fortolknings- og produktionsprocesser, hvis eksterne afgrænsning til andre kognitive processer er flydende. Det er muligt at give en præcis formel beskrivelse af indretningen af et afgrænset og stabilt produkt, umuligt at give en formel beskrivelse af en uafgrænset og foranderlig proces. DFL's afvisning (s. 15) af Turing-testen som gyldig for bestemmelsen af kognitive processer antyder at det især er på dette punkt uenigheden består.

Den anden hovedbetragtning vedrører spørgsmålet om hvad der *skal* formaliseres. For tilhængere af AUTOSYN – men ikke nødvendigvis AUTOGRAM – er der indbygget i vores sprog evne et særligt syntaksmodul og

dermed en realistisk, men påstået, forskel imellem dets initialtilstand og dets stabile slutttilstand. Bestræbelsen er at nå indsigt i modulets påståede initialtilstand (det der ifølge tesen udgør en 'Universal Grammar') igennem så høj grad af fintmasket formalisering af den stabile tilstands generelle egenskaber som muligt. For modstanderne er der ikke noget særligt syntaksmodul og dermed ikke nogen initialtilstand, så det væsentlige bliver at generalisere over sprogspecifikke forskelle med henblik på etablering af en sprogtypologi. Her er der tilsyneladende ikke uenighed om at formalisering er mulig – men netop forskel på hvad det er der skal formaliseres. For tilhængerne er det de generelle, fælles egenskaber ved syntaksmodulet, for modstanderne de specifikke syntaktiske konstruktionsmuligheder der er fælles for en række, men ikke alle, sprog.

At det netop er sådanne spørgsmål der ligger bag *DFL's* afvisning af Chomsky, fremgår af at man end ikke forholder sig til lingvister der er brudt ud af Chomskys favntag og har startet egen virksomhed. Ivan Sag er én af dem, Joan Bresnan en anden, for bare at nævne et par stykker af umiddelbar relevans. Det er fælles for dem at de har haft Chomsky som vejleder for deres respektive ph.d.-programmer, og Bresnan var oven i købet professor i lingvistik på MIT i fire år før hun flyttede til Stanford. Et andet fællestræk er at de begge har været primus motor i udviklingen af generative forskningsprogrammer der eksplicit dissocierede sig fra Chomskys mest centrale tese på det pågældende tidspunkt – transformationsbegrebet. Når de så samtidig, i hver sin teoretiske tilgang, baserer sig på idéer og tanker der er grundlæggende for *DFL*, nemlig hhv. *Head Driven Phrase Structure Grammar* (HPSG), der ligefrem definerer sig selv som 'a system of signs', og *Lexical-Functional Grammar*, der anerkender en særlig funktionel struktur over for en konstituentstruktur i en kognitiv orientering, kan man måske undre sig over hvorfor de aldrig nævnes i *DFL's* skrifter, i det mindste som delvist åndsbeslægtede.

Hvis jeg skal give et gæt, er det altså at de på trods af afstandtagen fra Chomsky alligevel anses for at være formalister. At være klassificeret som sådan er tydeligvis i *DFL* diskvalificerende *a priori*, uanset hvilke idéer eller tanker man i øvrigt måtte gøre sig om sprog. Jeg har i al beskedenhed – og uden sammenligning med de nævnte i øvrigt – åbenbart også den tvivlsomme ære at være prækvalificeret som formalist. I hvert fald har jeg aldrig oplevet at blive nævnt eller refereret i

DFL's skrifter eller publikationer. Det undrer mig faktisk lidt, især med hensyn til to forhold, der begge indgår som væsentlige ingredienser i *DFL*'s teoretiske fundament. Det ene er den såkaldte løg-model, som tilskrives inspiration fra Simon Dik. Det andet drejer sig om betydning som fortolkningsinstruktion. Begge dele er beskrevet i Thrane 1983, hvis hovedpunkter blev forelagt på et møde i *Lingvistikredsen* helt tilbage i 1981, og noget af det går yderligere tilbage til Thrane 1980.

Diks løgmodel tolkes af *DFL* som en lagdeling af sætningens struktur, men som bekendt med den tilføjelse at der på hvert niveau er tale om at en semantisk operator, manifesteret i en funktional kategori, tager en operand i form af en leksikalsk eller kompleks kategori som input og returnerer en kompleks kategori:

Indholdsstørrelser i sætnings- og frasesammenhæng lader sig i vidt omfang analysere som semantiske operatører der udfører en operation på et input og derved skaber en mere kompleks størrelse med en lagdelt struktur. På sætningsplan betyder det bl.a. at der er en repræsentationel eller deskriptiv kerne bestående af sætningsverbum + argumenter (= prædikation/sag-forhold/state of affairs). Uden på den, dvs. med prædikationen som input, opererer et interaktivt lag hvortil hører modalitet og illokutionære kategorier – og alleryderst ligger et lag af informationsstrukturerende operatører (topikaliseringsmekanismer, konjunktioner og konjunktionale adverbier m.v.). (*DFL* 145)

Dette svarer ret præcist til min egen formulering i 1983, fx s. 174 om Diatense:

Which, if any, of the categories so far considered could be interpreted as a *function that mapped a lexical verb into a VP* with [the properties in (24)]? The answer, fairly obviously I think, is Voice. This is the category intimately tied up with the transitivity system of language – and the transitivity system is precisely what is (partly) displayed in (24). The notation in (25) is appropriate:

- (24)   [V Comp]
              [V ø]

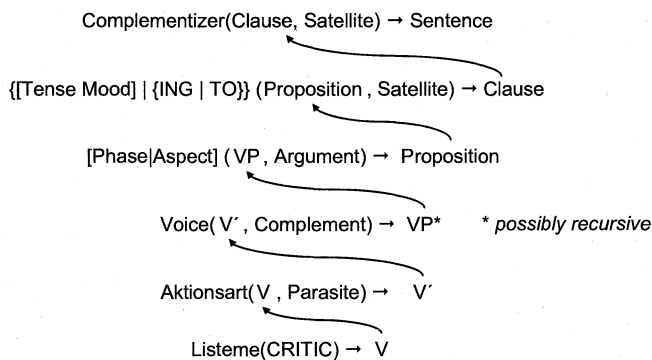
- (25)   Voice(criticize) → $\left\{ \begin{array}{l} \text{criticize } x \\ \text{be criticized} \end{array} \right\}$

(Thrane 1983: 174; kursiv tilføjet)

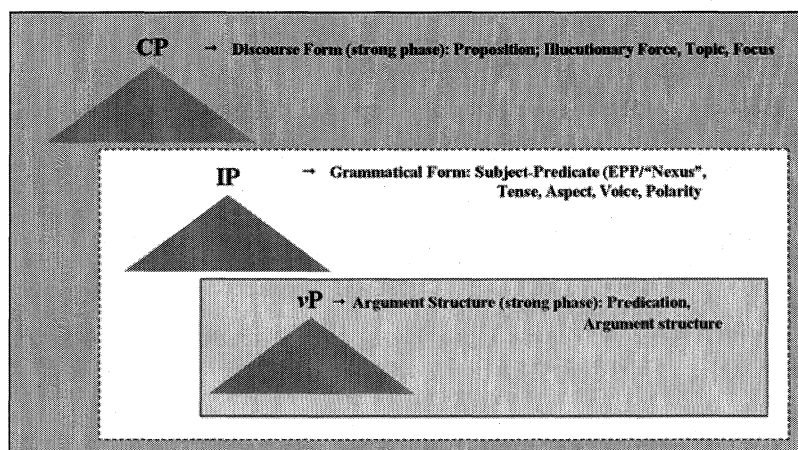
Hele dependenshierarkiet lignede måske mere en musestige end et løg, men den bagvedliggende idé er den samme. I dag ville jeg nok illustrere det lidt anderledes – som i figur 1 – men det er en anden historie.

Figur 1

I alt væsentligt ville jeg stadig mene at dette viser noget helt fundamentalt om sprog. Der er således ikke nogen uoverensstemmelse imellem *DFL's* og mit grundsyn på dette centrale punkt. Hvad mere er, der er heller ikke nogen stor uoverensstemmelse med det aktuelle grundsyn i det formelle paradigme, her gengivet efter Christensen (2005: 30):

Figur 2

Det er der heller ikke mht. at forstå semantikken som instruksional. Det kan formuleres på mange måder. De måder jeg selv har brugt i tidens løb, tager næsten altid modtagers synspunkt.³ Hvis jeg i dag skulle prøve at generalisere over dem, ville det være sådan noget som

En vellykket ytring rummer nøglen⁴ til sin egen fortolkning. Det gør den i kraft af den information der genereres af dens konventionelle betydning, samt den information der i øvrigt genereres i ytringssituationen.

Men det er naturligvis med nogen bagklogskab jeg nu formulerer mig på denne måde. Det hænger bl.a. sammen med en voksende skepsis mht. muligheden for at erhverve indsigt i et systems funktionalitet på basis af en stadigt mere fintmasket beskrivelse af dets struktur. Her er der imidlertid en betydelig forskel på *DFL's* og min opfattelse af funktionalitet. Hvor der for *DFL* (og funktionalismen generelt) er tale om at forklare systemets struktur ud fra hensynet til hvad *vi* bruger det til, er der for mig snarere tale om at forklare hvad det er *systemet* gør når det gør det som det er indrettet til at gøre, ved evolution eller design. Denne forskel, der er baggrunden for titlen på artiklen, vil blive uddybet i afsnit 6. Den forudsætter tydeligvis en nærmere redegørelse for hvordan systemet er indrettet og hvad det formodes at gøre. Mht. den første forudsætning er *DFL's* aksiomatiske udgangspunkt det binære tegn.

3. TEGNET SOM AXIOMATISK UDGANGSPUNKT

Et gennemgående træk ved samtlige bidrag i bogen er henvisningen til Saussures binære tegn. Det tages uden anfægtelse som grundlag for hele teorien – ja sprog er som udgangspunkt defineret som et system af tegn: "[S]proglige størrelser [har] det særkende [...] at de *fra naturens hånd* er tegn og har et udtryk og et indhold" (*DFL*: 15; kursiv tilføjet), og "... sprog *er defineret ved* at være tegn med udtryk og indhold" (*DFL*: 29; kursiv tilføjet). Jeg vender tilbage til *DFL's* øvrige synspunkter på 'sprog' i afsnit 5. I mellemtiden er det på sin plads at nævne at ikke alle i samtiden så på det binære tegn med milde øjne. Her er for eksempel en fodnote fra Ogden & Richards (1923):

A sign for de Saussure is twofold, made up of a concept (signifié) and an acoustic

image (signifiant), *both psychological entities*. Without the concept, he says, the acoustic image would not be a sign. The disadvantage of this account is, as we shall see, that the process of interpretation is included by definition in the sign!
(Ogden & Richards 1923: 5, note 2; kursiv tilføjet)

Og videre, et par sider længere henne:

Words, as everyone now knows, "mean" nothing by themselves, although the belief that they did, [...] was once equally universal.
(Ogden & Richards 1923: 9-10)

Det forslag Ogden & Richards selv fremlagde i form af den semiotiske trekant lignede mere Peirces velkendte udelelige triadiske relation imellem 'representamen' (dvs. tegn), (mental) 'interpretant' og 'objekt'.

Det binære tegn er således næppe en naturlov – det er en hypotese hvis værdi står og falder med kvaliteten af de forudsigelser den tillader, og dets værdi som basis for en interpretiv semantik er tvivlsom i dets originale udformning.⁵ Ikke desto mindre udgør det under én eller anden form det aksiomatiske udgangspunkt, ikke alene for DFL, men også for andre sprogteorier, herunder den generative, for eksempel nedfældet i Chomskys (1995) bemærkning: "This 'double interface property' [of the language faculty as a cognitive system that interacts with two 'external' interfaces, one articulatory-perceptual, one conceptual-intentional - TT] is one way to express the traditional description of language as sound with a meaning, traceable at least back to Aristotle" (Chomsky 1995: 2).

Det kan naturligvis diskuteres om sprog er et system der kombinerer *lyd* og betydning. Hermed fremhæves ét medium, ikke blot som primært, men som nødvendigt, på bekostning af andre, hvilket tegnsprogsbrugere (og skribenter) næppe vil sanktionere. I lyset af vor mangel på telepatiske evner forekommer det derfor mindre angribeligt blot at hævde at sprog nødvendigvis kombinerer et *fysisk* medium med betydning. Med dette memento kan tanken bag 'the double interface property' næppe anfægtes, og lyd kan endvidere naturligt fastholdes som sprogets primære medium.

Både det binære tegn i Saussures udformning, og 'the double interface property' i Chomskys har imidlertid givet anledning til en metodisk antagelse med betydelig rækkevidde, stringent og konsekvent gennemført af Hjelmslev med kravet om at de samme analytiske greb

foretages på både udtryks- og indholdssiden. Det samme princip kommer til udtryk i Chomskys (2000b) anbefaling at “[i]t is a useful heuristic, I think, to pursue analogies between the sound and meaning sides as far as they plausibly go” (Chomsky 2000b: 175), og i Jackendoff’s (2003: 125) betegnelse for sprogevnens indretning, ‘the triple *parallel architecture*’. Dette kunne kaldes ‘Jernbanedoktrinen’ – sprogevnens kører ad parallelle spor når den kører. Det er dette princip Rastier anfører i den kursiverede del af note 5.

Jernbanedoktrinen er i mine øjne forfejlet. Den stiller sig i vejen for den instruktionelle tilgang til semantikken, som også *DFL* tilslutter sig. Instruktionsemantikken er uløseligt knyttet til en procesorienteret tilgang til sprogbeskrivelsen og må derfor nødvendigvis skelne imellem sprogproduktion og sprogforståelse. Det gør *DFL* da tilsyneladende også (fx *DFL*: 142-3), men uden at drage konsekvenserne heraf. Det indebærer bl.a. at metaforen om parallelitet, der udover at definere Jernbanedoktrinen også er en integreret del af tesen om sprogevnens neutralitet imellem produktion og reception, bør erstattes af en metafor om énsprogethed, der tillader introduktionen af et begreb som ‘flow of information’ som den styrende heuristik. For så vidt det binære tegn fører til Jernbanedoktrinen, bør det opgives som aksiom hvis man vil fastholde den instruktionelle semantik.

Hvilke forudsigelser tillader det binære tegn? Som semiotikken har fortalt os, tillader det den forudsigelse at *alt* er tegn. Det er, ud fra en Poppersk betragtning, en meget dårlig forudsigelse. Det tvinger os til at lede efter yderligere indskrænkninger hvis vi mener der er noget særligt ved de tegn der samtidig indgår som dele af sprog. Én af de indskrænkninger har været henvisningen til sprogtegnets vilkårlighed. Men det kan ikke bruges. Det er også vilkårligt at man tager sort og ikke rødt slips på til begravelse – i vores kultur. En anden har været henvisning til konventionalitet. Det kan heller ikke bruges. Konventioner er et fællesskabs tavse overenskomster om passende adfærd, socialt udbredt ved individuel gentagelse. Det gælder også for slipset. Resultatet har som bekendt været at semiotikken har overtaget lingvistikken som deldisciplin. Det kan da godt være det er en god idé. Jeg tror bare der er mere at sige om sprog end semiotikerne gør.

En anden forudsigelse – gennemført i *DFL* af Lars Heltoft og ført ud i yderste konsekvens af McGregor (1997) – er at man kan betragte

rækkefølgefænomener som tegn. Det kunne man jo så tro var et særligt sprogligt træk. Men det er det ikke, hvilket spadsererækkefølgen af medlemmerne af visse kulturers ægtepar antyder. Derudover er der det problem at udtrykssiden – forstået som mentalt billede – bliver vanskelig at fastlægge. Rækkefølge er en relation imellem fysiske størrelser, ikke et mentalt fænomen. Ord er nemt forståelige som tegn med et mentalt, akustisk billede som udtryksside. Men rækkefølgerelationer er noget mere abstrakte og kun erkendelige via den fysiske manifestation af de elementer de holder imellem; man fristes til at sige, strukturafhængigt. Her er der endnu et af de hermeneutiske cirkelproblemer lingvistikken er så rig på. Er det rækkefølge der signalerer struktur, eller er det struktur der tillader rækkefølge? Den type data som Michael Herslund beskriver i sit bidrag kunne antyde at struktur er vigtigere end rækkefølge. Hvorfor skulle komplekse prædikater ellers være markeret ved akcentforhold når den samme information bliver givet ved rækkefølge? Hos Lars Heltoft derimod er de sidestillede – grammatisk struktur for sig og topologi for sig. Ydermere bliver her også topologien funktionelt bestemt. Hvordan den topologiske og den grammatiske funktionalitet hænger sammen, får vi ikke at vide.

Endelig er det binære tegn moder til alle 'beholder-teorier' om betydning, hvad enten de baserer sig på nødvendige og tilstrækkelige denotationsbetingelser eller på prototyper. De lider alle sammen skibbrud på forskellige skær, primært fordi de pr. definition ikke har nogen mulighed for at tage hensyn til kontekst. Betydningen af 'chair' på engelsk, for eksempel, der i ordbøger er opgjort til imellem 5 og 8 forskellige 'senses' for den nominale brug alene, illustrerer dilemmaet. Det er det Ogden & Richards peger på i deres bemærkning om at 'fortolkningen pr. definition er inkluderet i tegnet' og som de – med rette – gør ophævelser over.

Den anden yderlighed, som Ogden & Richards selv tilslutter sig, og som fortsætter i fx Fauconniers (1985) mentale rum, klarer sig dog heller ikke for godt. Selvfølgelig har ord betydning 'i sig selv', på én eller anden façon. Det er jo netop fordi 'ham sandwich' betyder hvad det gør, at man kan bruge det som en del af en NP i sætningen '*the ham sandwich left without paying*' til at udpege en bestemt referent. Uden denne betydning ville identifikationen fejle.

Det var kort fortalt mine anfægtelser ved det binære tegn. Men jeg

anfægter som sagt ikke at sproglige størrelser har betydning. Forskellen på 'dreng' og 'deng' er ifølge tegnteoretikere som Holger Steen Sørensen (Sørensen 1959; 1963; 1967) at kun 'dreng' er et tegn i dansk, mens 'deng' ikke er det. Og videre: 'deng' er ikke et tegn i dansk fordi det ikke har nogen betydning, ikke fordi det ikke har et akustisk billede – for det har et muligt akustisk billede. Her tror jeg den ellers skarptskuende Steen Sørensen har overset noget væsentligt, nemlig at der er forskel på tegns fysiske lydside og de akustiske billeder af dem. Akustiske billeder hos Saussure er som påpeget også mentale størrelser. Det er netop fordi lyden af 'deng' ikke modsvarer noget akustisk billede at det ikke udløser en fortolkningsprocedure – og derfor ikke fungerer som tegn i dansk.

Dilemmaet løses efter min opfattelse ved at tage en procedural tilgang også til den leksikalske semantik. Som akustiske billeder er leksikalier grænseflade til kognitive strukturer der repræsenterer et destillat af information i mere eller mindre fastfrosne form. De er, som jeg har formuleret det andetsteds (Thrane 1997), *transmissionskanaler* imellem kognitive repræsentationer ('concepts'). Den stimulus der aktiverer det akustiske billede og derigennem den tilknyttede kognitive struktur, er et fysisk signal som vores perceptionsapparat for det første identificerer og klassificerer som et sprogligt signal, for det andet tolker som et vellykket match med et akustisk billede (et lydligt 'concept', om man vil). Og her gør vi os jo store anstrengelser for at tilpasse lydsekvenser der kommer ud af munden på andre mennesker til vore kognitive lydbilleder – bl.a. i kraft af kontekst. En ytring som *Jeg tror jeg går i deng* kunne derfor udmærket blive mødt med responsen *Det tror jeg er en god idé. Du er åbenbart så træt at du ikke kan tale rent.*

4. FORM – SUBSTANS

Et andet gennemgående tema er parret form og substans – strukturalismens fundamentale begrebspar. Her bliver det klart at DFL anerkender Jernbanedoktrinen som primær heuristik, idet man griber tilbage til Saussures metafor om nettet der kaster sin skygge på en substans og dermed skaber en form. Som netop diskuteret: substansen på udtryksiden er i DFL's udlægning ikke blot det fonetiske rum som det var hos Saussure, men også et anderledes konkret univers der bl.a. rummer sekventialitet. Men hvad er substansen på indholdssiden? Elisabeth

Engberg-Pedersen siger følgende:

Forstået således bliver indholdssubstansen en abstraktion, det fælles der kan abstraheres fra alle sprog. Det er sprogspecifikt indhold i den forstand at det er indhold der er specifikt for sproglig kommunikation uanset hvilket sprog der tales. Indholdssubstansen er det potentielt kommunikerbare indhold som ethvert sprog former "i sit billede".

(DFL: 39).

Den konjunktionale partikel 'således' opsummerer en henvisning til Talmys distinktion imellem 'verb-framed' og 'satellite-framed' sprog, men hos både Talmy og Greenberg siges det,

... lægges vægten på hvordan de enkelte sprog udtrykker det givne indhold, hvordan det altså fordeles på udtryksstørrelserne, og ikke på om det strukturerede indhold er ens i de forskellige sprog [...] Men en meget vigtig grund til at tale om indholdsstruktur er det forhold at sprog er forskellige ikke bare med hensyn til udtrykket (det fonetiske, leddenes rækkefølge, fordelingen af indhold på leksikalske størrelser), *men også med hensyn til hvilket indhold der kodes, og hvordan indholdselementerne relateres til hinanden*. Her adskiller funktionel grammatik sig klart fra Greenbergs, Talmys og især det formelle paradigmes tro på en stort set universel indholdsside.

(DFL: 39; kursiv tilføjet)

Dette forekommer ikke helt klart. Hvem har etableret de omtalte 'indholdselementer', og hvordan? De må vel ifølge formuleringen være etableret uafhængigt af udtryksstrukturen? Og de må endda etableres særskilt fra sprog til sprog. Hvad er det for udtryksstørrelser det strukturerede indhold 'fordeles på'? Udtrykssubstansen er som sagt i klassisk strukturalistisk tankegang det fonetiske rum, men hvordan fordeles indhold på fonemer? Eller er der allerede foretaget et 'dobbelte artikulationsgreb' så det er morfemer vi taler om? Eller et semantisk kompositionsgreb, så vi er på syntagmeniveau (jf. henvisningen til 'leddenes rækkefølge')? Hvordan har vi adgang til hvordan indholdselementer 'relaterer' sig til hinanden undtagen igennem deres manifestation i en udtryksstruktur?

Endelig, hvordan adskiller det funktionelle synspunkt om at 'Indholdssubstansen er det potentielt kommunikerbare indhold som ethvert sprog former "i sit billede"' sig fra 'det formelle paradigmes tro

på en stort set universel indholdsside'? Hvilken vægt skal man lægge på at det for funktionalisterne er 'indholdssubstans' mens det for formalisterne siges at være en 'indholdsside' der anses for (stort set) universel? Er der forskel, og i givet fald, hvilken? Og hvad vil det sige at 'formalisterne tror på en stort set universel indholdsside'? Lila Gleitman og Peggy Li – som eksperimentelle psykologer næppe de kanoniske repræsentanter for det 'formelle paradigme' – citeres som støtte for denne forskel, men den nævnte artikel (Li og Gleitman 2002) er blot en klar, eksperimentelt baseret afvisning af Sapir-Whorf hypotesen.

Forsøget på at indkredse indholdssubstansen tager en ny drejning på næste side:

Ét bud på hvad indholdssubstansen er, er altså at det er *typologernes abstraktion* som er nødvendiggjort af behovet for at holde *noget* konstant ved sprogsammenligning.
(DFL: 40; kursiv tilføjet)

Lingvistik anses vel normalt for at være en empirisk disciplin. Her synes det at fremgå at det lingvistikken beskæftiger sig med, er en abstraktion – endda en abstraktion som kun typologer af en bestemt observans kan etablere og har adkomst til. Hvis det er DFL's officielle holdning, klinger forsikringerne om fordomsfri åbenhed over for andre tilgange (DFL: 2) unægtelig noget hult.

Det er vigtige spørgsmål, de her, så lad mig være lidt mere konkret. Sidste år [2005, red.] forsvarede Ken Ramshøj Christensen (KRC) sin afhandling *Interfaces: Negation – Syntax – Brain* for den filosofiske ph.d.-grad ved Århus Universitet. Og for at der ikke skal råde tvivl: KRC er *formalist*. Han skulle således forventes at 'tro på en stort set universel indholdsside'. Det ved jeg ikke om han gør. Men jeg ved, mere konkret, at han tror på at alle sprog rummer udtryksmuligheder der sætter en taler i stand til at negere et udsagn på forskellig vis, og at intet andet biologisk baseret kommunikationssystem gør det. Negation hævdes med andre ord at være en universel kategori, 'noget' der struktureres menneskesprogligt og kun dér. Det svarer til det der står i det første citat fra DFL, s. 39 ovenfor: "Det er sprogspecifikt indhold i den forstand at det er indhold der er specifikt for sproglig kommunikation uanset hvilket sprog der tales". Det er i parentes bemærket interessant at det ikke er muligt at lære hverken 'normale' eller autistiske menne-

sker et kunstigt sprog hvor negation ikke er bundet til en negationsmarkør eller en anden materielt realiseret størrelse, men udelukkende til fx ordstillingsforhold, måske en understregning af sekventialitetens tvivlsomme status som tegn. KRC har også bemærket sig at talere af forskellige sprog bruger forskellige måder at strukturere negation på, og endda at der inden for enkelte sprog (fx dansk) er flere muligheder, fx

1. a. Per har **ikke** læst **nogen** bøger
- b. Per har **ingen** bøger læst

Han har endvidere bemærket at det tilsyneladende er vanskeligere at få folk til at acceptere (b)- versionen hvis der samtidig optræder en strandet præposition, som i

2. a. Per har **ikke** læst i **nogen** bøger
- b. ?Per har **ingen** bøger læst i

– og generelt at denne form synes aftagende. Endelig har han bemærket, i forlængelse af Svenonius, at der i dansk er forskellige placeringsmuligheder, og dermed entydige fortolkninger, af versioner med negativ kvantor hvis det negativt kvantificerede NP som kerne rummer et substantiv hvis betydning genererer skalar information, som i

3. a. Per har fået **ingen** points [= Per er blevet bedømt og har fået 0 points; *zero-quantification*]
- b. Per har **ingen** points fået [= Per er ikke blevet bedømt/ har ikke fået points *endnu*; *sentential negation*]

Heroverfor er tilsvarende udtryk med fransk *rien* og engelsk [*no points*] tvetydige, idet *rien* kræver Quantifier Raising, mens engelsk forbyder Quantifier Raising eller andre former for objektsflytning:

4. a. Je n'ai **rien** reçu [= både *zero-quantification* og *sentential negation*]
- b. I have got **no** points [= samme]

Disse, og mange andre forhold, har han undersøgt for alle de skandinaviske sprog, samt for en række andre germanske, indo-europæiske og ikke-indo-europæiske sprog. Det turde være sprogtypologi under en hvilken som helst betragtning.

Det var den deskriptive side. KRC har endvidere forsøgt at forklare de forskelle der kan iagttages ud fra forskellige udnyttelser af en fælles beskrivelsesramme, og ved at formulere et fælles batteri af overstigelige barrierer hvis forskellige prioriteringer i forskellige sprog

forklarer hvorfor visse strukturmuligheder vinder over andre, inden for en Optimalteoretisk begrebsramme. Han er dermed nået betydeligt længere med at gøre rede for disse forhold end for eksempel Simon Dik, der ifølge KRC (Christensen 2005: 107) blot indskrænker sig til at hævde at forskellen imellem (1a) og (1b) svarer til forskellen imellem en sætningsnegeret og en mængde-teoretisk udtryksform, uden yderligere sammenhæng. Diks analyse er udbygget af Peter Kahrel, der – stadig ifølge KRC (ibid.) – hævder at udtryk svarende til (1a) rummer en negativ operator, mens udtryk svarende til (1b) ikke gør. Det er naturligvis et definitionsspørgsmål – men forklaringsværdien er tvivlsom.

Men KRC har gjort mere end det. Han har igennem fMRI (*functional magnetic resonance imaging*) skanninger på elleve forsøgspersoner søgt at påvise en sammenhæng imellem forskellige hypoteser om syntaktiske operationer og neuronal aktivitet i hjernen. Selvom resultaterne her næppe har været så opløftende som han formentlig kunne have ønsket sig – fx kan der ikke påvises øget neuronal aktivitet i forbindelse med hans hypotese om Negative Shift – så er der dog klare korrelationer imellem andre syntaktiske operationer og hjerneaktivitet. Og selvom KRC er tilhænger af tesen om mental modularisering, har hans resultater klart underbygget andre undersøgelser, der har vist at den fysiske implementering af dem er distribueret over store områder af hjernen på forudsigelig måde.

Hvorom alting er, dette er en empirisk undersøgelse med en klar redegørelse for de nødvendige ‘reality-checks’ af de fremsatte hypoteser. Hvordan man skal forestille sig tilsvarende ‘reality-checks’ i forbindelse med den helhedsforståelse af sprogsystem, sprogbrug og kognition som undertitlen på denne bog stiller i udsigt, svæver noget i det uvisse. Men at det er påkrævet at få at vide, fremgår af bogens forskellige fremsatte synspunkter på hvad ‘sprog’ er.

5. SYNSPUNKTER PÅ ‘SPROG’

Den egentlige definition, ”sprog er defineret ved at være tegn med udtryk og indhold” (DFL: 29), har jeg allerede talt om. Derudover gives der et par synspunkter på hvad sprog er, ikke nødvendigvis som definitioner, men som karakteristikker der på forskellig vis anses for styrende for lingvisters praksis.

Den første lyder: "Sproget er en form for interaktiv og kognitiv praksis" (DFL: 142). Den vil jeg sige noget om i dette afsnit. Den anden lyder: "Sproget er en form for social adfærd før det er noget andet" (DFL: 22). Den vil jeg sige noget om i næste afsnit. Et tredje sted står der at "sproget er grundlæggende indrettet til at udføre handlinger" (DFL: 21), men det er der jo så meget andet der også er uden at vi af den grund ville kalde det 'sprog' – fx biler. Det vil også indgå i næste afsnit.

Den egentlige definition gælder 'sprog'. I de givne karakteristikker nævnes derimod 'sproget'. Både 'sprog' og 'sproget' er muligvis dækkende for både 'langue', 'parole' og 'languages' i Saussures tredeling, 'competence' og 'performance' hos Chomsky, 'system' og 'forløb' i Hjeltslevs inddeling, men den fortolkningsinstruktion 'sproget' bærer i den givne kontekst, i det mindste for mig, sigter snarere til 'langue'/'competence'/'system' end til 'parole'/'performance'/'forløb'.

DFL drager et lignende skel, imellem 'sprogbrug' og 'sprogbygning', men i modsætning til både Saussure, Chomsky og Hjeltslev er det 'sprogbrug' snarere end 'sprogbygning' der påkalder sig den største interesse. Når man nu alligevel drager skellet, ville det imidlertid alt andet lige være mere præcist at sige at det er sprog*brugen* der, om noget, er 'en form for interaktiv og kognitiv praksis', specielt da denne praksis forklares som "... det grundlæggende spørgsmål der rejser sig når man står overfor en konkret ytring, [er] altid "hvad er meningen?" eller "hvad foregår der her?" (DFL: 142). For at forstå det, siges det videre, "... må man have adgang til "koden"⁶, dvs. en sprogbygning eller et "sprogsystem", som man trækker på når man deltager."

Gåseøjnene omkring 'sprogsystem' er formentlig gysegåseøjne der skal signalere afstandtagen og at det i hvert fald ikke er det man fokuserer på. *Hvor* det er, eller hvordan man får 'adgang' til det, berøres ikke – det vender jeg tilbage til i næste afsnit. Her fremgår det blot at det er et normativt begreb: "Ethvert arbejde med sproglige data forudsætter altså en dobbelt "matchning": med koden (sprogbygningen) og med situationen (det den *bruges* til). Kendskabet til begge dele kan i konkrete situationer være mere eller mindre mangelfuld" (DFL: 143; kursiv tilføjet). Noget kan kun være mangelfuldt i forhold til en norm. Hvem der har etableret den, hvordan den er etableret, eller hvordan den skal karakteriseres, er spørgsmål der inden for DFL's rækkevidde kun kan besvares under henvisning til sociale forhold.

Det er formentlig grunden til at det er sproget som overordnet fænomen, og ikke blot sprogbrugen, der betragtes som 'en form for interaktiv og kognitiv praksis'. Man kunne nu spørge hvilke andre 'interaktive og kognitive praksisser' vi indgår i? Kærlighed, for eksempel. Ville den være en anden form for 'interaktiv og kognitiv praksis'? Men –

At kærlighed er ikke sprog
Og sprog er ikke kærlighed;
Det er for tiden hvad jeg ved,
Om sprogkundskab og kærlighed.

Det siger karakteristikken naturligvis heller ikke. Men hvis den siger at sprog og kærlighed kunne være to sider af samme sag, har den indbygget et kategoribrud af mindst samme orden som Wessels i den oprindelige version af aforismen. Det ville være i bedre overensstemmelse med i det mindste min danske semantik at sige at 'Interaktiv og kognitiv praksis viser sig bl.a. i form af sprogbrug'.

Jeg har også et semantisk problem med 'kognitiv praksis', af nogenlunde samme art som med en 'firkantet cirkel'. Konstellationen er dog ikke ukendt. Der er tale om et begreb introduceret af Eyerman & Jamison (1991) som forklaringsgrundlag for drivkraften bag sociale bevægelser, og er som sådan videreført af organisationsforskere som Magnus Boström (fx 2004) og sociologer som Ulrich Bech. Det figurerer på (meget få) psykologisk-terapeutiske, sociologiske og filosofiske hjemmesider, men i en sproglig sammenhæng blot på *Lingvistikredsen*, hvor henvisningen er til DFL. Blandt ca. 949 Google-hits på den engelske version, 'cognitive practice', er der ved en hastig gennemgang ikke ét til en egentlig sprogligt orienteret publikation, og der findes tilsyneladende ingen definitioner af hverken 'cognitive practice' eller 'cognitive praxis' på nettet. Hvis karakteristikken siger andet end at sprog(et) kan ses som den udvortes manifestation af intern kognitiv aktivitet, er jeg naturligvis ikke uenig. Så synes jeg blot man skulle have sagt det. Hvis formuleringen derimod er valgt for at antyde at sprog(et) i sit 'væsen' skulle være et socialt styringsredskab eller lignende, har jeg vanskeligt ved at se hvordan det adskiller sig fra fx Faircloughs (1995) opfattelse af sproget som en form for *social* praksis – og så er der næsten ingen grænser for hvad sprog kan siges at være.

Hvis nu sproget i sit 'væsen' *ikke* er en form for interaktiv og kognitiv praksis, hvad er det så? Budene er selvfølgelig mange. Men i mit

univers er sproget – forstået som den individuelle, mentale udrustning der sætter os i stand til som art at lære et sprog og bruge et sprog – et anden-ordens repræsentationssystem. At det er et repræsentationssystem betyder at det er et system der som sin *funktion* har at bære information om noget andet end sig selv. At det er 'anden-ordens' vil sige at det supervenierer på vore første-ordens repræsentationssystemer, perception og kognition, dem vi deler med andre højere biologiske former. Det vil jeg tegne et billede af om lidt. Men først er vi nået frem til spørgsmålet om lingvistikens målsætning, der hænger nøje sammen med den anden karakteristik af sproget som 'en form for social adfærd *før det er noget andet*' (kursiv tilføjet).

6. LINGVISTIKKENS MÅLSÆTNING

Ét af de helt store spørgsmål der adskiller det funktionelle fra det formelle paradigme, er spørgsmålet om hvor meget udenomsværk der skal tages hensyn til ved beskrivelsen af, og forklaringen på, sprogets systematiske indretning. Det hænger naturligvis sammen med det forrige punkt om, hvad man dybest set mener at sprog er for noget. Hvis man, som fx Foley & van Valin (1984) mener at sprogets udformning er afledt af dets funktion som kommunikationsmiddel, så bliver lingvistikens målsætning at beskrive og forklare sprogets systematiske indretning som en konsekvens af denne funktion. De skriver følgende – og da van Valin gentager det i sit bidrag til the *Handbook of Linguistics* (Aronoff & Rees-Miller 2003), må det vel stadig gælde:

Communication is often construed in a narrow sense to mean "conveying propositional information from one person to another", and within such a view linguistic behaviour consists primarily of referring and predicating about situations in the world, all other types of verbal behaviour, e.g. asking questions or giving commands, being derivative of it. Silverstein (1976, 1977) has cogently argued that such a view is fundamentally mistaken and that referring-and-predicating is only one of the many socially constituted functions of language and not a privileged one at that [...] Thus the assumption that language is a system of communication treats language as a crucial component of human social interaction and takes linguistic behaviour, e.g. asserting, asking, promising, commanding, wishing and requesting, and the larger-scale speech activities which they constitute, to be social behaviour.

(Foley & van Valin 1984: 8)

Hovedtanken er at man kun kan give en god forklaring på hvordan sproget er indrettet som system, hvis man tager udgangspunkt i det kommunikative potentiale af bestemte strukturmønstre i konkrete sociale sammenhænge – i mere teknisk jargon, ved at lægge eksterne kriterier til grund for forklaringer på sprog-interne forhold. Dette, antages det, harmonerer med DFL's grundholdning. Det harmonerer ikke med min. For at sætte sagen på spidsen kunne man ændre lidt i Foley og van Valins tekst så den kom til at se sådan her ud (ændringer i forhold til originalen i kursiv):

Commuting is often construed in a narrow sense to mean “conveying *workers* from one *place* to another”, and within such a view *driving* behaviour consists primarily of *stopping* and *moving through* situations in the world, all other types of *driving* behaviour, e.g. *turning* or *backing*, being derivative of it. X has cogently argued that such a view is fundamentally mistaken and that *stopping-and-moving* is only one of the many socially constituted functions of *cars* and not a privileged one at that [...]. Thus the assumption that *the car* is a system of *commuting* treats *the car* as a crucial component of human social interaction and takes *driving* behaviour, e.g. *joy-riding*, *racing*, *crashing*, *transporting*, *overtaking* and *ramming*, and the larger-scale *driving* activities which they constitute, to be social behaviour.

Skal man nu give en internt-systematisk beskrivelse af, og forklaring på, bilens indretning ud fra eksterne, kommuter-sociale kriterier? Eller kan man opfatte dens strukturelle indretning ud fra hvad der er teknisk og naturvidenskabeligt mulige løsninger på? Jeg vil ikke bruge tid på at overveje hvor gyldig denne analogi er – jeg får det nok at vide hvis man ikke mener det. Jeg vil i stedet fokusere på at det er principielt muligt at forklare biler både ud fra det kommuter-sociale synspunkt og ud fra det teknisk-naturvidenskabelige. Men jeg vil som min personlige holdning gå ud fra at den sidste er den fornuftigste hvis man vil sige noget om bilens strukturelle indretning. Jeg vil ydermere hævde at de teknisk-naturvidenskabelige løsninger der manifesterer sig som biler, er en logisk forudsætning for at vi kan bruge dem til at kommutere i. Endelig vil jeg bruge eksemplet til at belyse hvorfor jeg mener DFL's tilgang til studiet af sprogstruktur tager udgangspunkt i de gale funktionelle spørgsmål.

Det er klart at der er visse aspekter af bilers indretning der fra designers hånd er tilpasset vore naturgivne egenskaber. Sæderne, for eksempel. Hvis man skal køre langt er det alt andet lige behageligere at

sidde ned end at stå op eller ligge på knæ. Men der er også systematiske aspekter af den der ikke umiddelbart er tilpasset vores anatomi. De fleste af os har kun to ben. Hvorfor er der så tre pedaler (i danske standardbiler)? Jamen det er der jo en god funktionel forklaring på, vil nogen tænke. De to af de tre pedaler er i gensidig opposition – de udgør et paradigme. *Enten køre eller standse*, ikke begge dele på én gang.

Korrekt. Men nu forholder det sig sådan at det ikke er det konkrete sociale valg der har nogen som helst indflydelse på den strukturelle indretning af dette paradigmatisk forhold. Det forholder sig heller ikke sådan at det er forestillingen om et generelt valg der har været determinerende for denne indretning – man kan sagtens forestille sig andre måder at indrette det på end ved at realisere det materielt i to adskilte fodpedaler, som det er på motorcykler, og som det er i visse invalidebiler. Men den valgte løsning er hensigtsmæssig, og formentlig universel – bortset fra den bil i filmen *Selvmoderskolen* hvor bremsen, ifølge sælgeren, Axel Strøbye, er pist væk – fordi 'man *speeder* sig ud af vanskelighederne'. Det forholder sig derimod sådan at det er selve det paradigmatisk valg der er definerende for bilens fundamentale funktionalitet: *at køre eller at standse*. Uden en implementering af dette valg var der slet ikke nogen bil. Hvordan det er implementeret er i realiteten ligegyldigt – bare det er det. Og nu kommer så den endelige pointe. Den funktionelt orienterede bilist hævder at bilens adfærd afhænger af hvilket bevidst valg han træffer i forhold til paradigmet: tryk på højre pedal – *kør*; tryk på venstre pedal – *stop*. Men enhver der har set for eksempel *True Lies* med Arnold Schwarzenegger og Jamie Lee Curtis eller lignende halsbrækkende film, vil vide at sådan spiller klaveret ikke. Tværtimod.

Bilen er fuldstændig ligeglad med vores bevidste valg, og dens adfærd afhænger ikke af det. Dens adfærd afhænger udelukkende af hvad den, for at udtrykke det så direkte som muligt, bruger os til – hvis den bruger os som kraftkilde på den højre pedal, vil den køre. Hvis den bruger os som kraftkilde på den venstre pedal, vil den standse. Den bilist der indser dette, er at betragte som formelt orienteret funktionalist. Og man kan endvidere betragte det som illustration af det der i lingvistikken efter mit skøn burde være det reelle funktionelle spørgsmål: *hvad bruger sproget os til?* Men det er, som det vil være fremgået, det omvendte spørgsmål i forhold til de funktionelle spørgsmål Foley, van Valin og DFL stiller.

Det er dybest set et spørgsmål om kontrol. Funktionalisten går som givet ud fra at *vi* kontrollerer sproget – den formelt orienterede funktionalist går lige så givet ud fra at det er sproget der kontrollerer *os*. Det gælder lige fra tilegnelsen af det. Vi fødes ind i et sprog der er der i forvejen, og vi kontrollerer ikke i nogen fornuftig forstand hvilket sprog vi kommer til at lære. Men vi kommer til at lære det – og det gør vi fordi vi i vores sproglige udvikling kontrolleres af den evne vi har indbygget og hvis funktion det er at tilpasse os til det sprog der fungerer som aftrækker.

Vi er hermed kommet ind på ét af de andre store modsætningsforhold imellem det formelle og det funktionelle paradigme, spørgsmålet om 'innateness' – sproget som medfødt evne. Om det siger Chomsky (blandt meget andet):

To say that 'language is not innate' is to say that there is no difference between my granddaughter, a rock and a rabbit. In other words, if you take a rock, a rabbit and my granddaughter and put them in a community where people are talking English, they'll all learn English. If people believe that, then they believe that language is not innate.

(Chomsky 2000a: 50)

Udsagnet er naturligvis en platitude – som Chomsky siger lige før det citerede, "Lots of people reject the proposal that language is innate but nobody ever answers them. The reason why nobody answers is that the arguments make no sense. There's no way to answer them." Men selv – og måske især – platituder kræver en forklaring. Hvis man putter et frø, en sten og en kanin ned i jorden, er det kun frøet der vil spire. Det er et uomgængeligt faktum, og det er det faktum der skal forklares, helst på en anden måde end ved at sige at frøet har en indbygget evne til at spire, som sten og kaniner mangler.

Det er ikke nødvendigvis hvad man forsøger at gøre. Fiona Cowie (1997; 1999), for eksempel, hævder at 'innateness' (I) ikke er en logisk følge af 'domænespecificitet' (DS). En påstand om domænespecificitet for et givent træk – som evnen til at spire – er en påstand om at det pågældende træk er begrænset til et bestemt biologisk domæne, i det aktuelle tilfælde, plantedomænet. For så vidt angår sprog kan man formulere distinktionen imellem (I) og (DS) som to beslægtede spørgsmål: (DS) = er der træk ved den menneskelige hjerne der er begrænset

til behandlingen af sprog? Og (I) = hvis der er, behøver disse træk at være medfødte?

Det er vigtigt i denne forbindelse at påpege at den særlige nominale sammensætning, 'the mind/brain', som Chomsky har leveret som sit bidrag til at ophæve den filosofiske dualisme, slører det skel imellem implementering og funktionalitet som bedre udtrykkes af Fred Dretskes (1995: xiv) tese, at 'the mind is the representational face of the brain'. Ifølge denne tese *er* hjernen et repræsentationssystem, for det den *gør* er at skabe repræsentationer, dvs. kognitive strukturer der bærer information om noget *andet* end systemet selv. 'Mind/brain' konstruktionen, derimod, skaber en begrebsmæssig glidebane hvor 'theories of mind' uden videre fortolkes som 'theories of the brain': "Naturalistic inquiry into the mind yields theories about the brain, its states and properties: UG, for example" (Chomsky 2000b: 103). Det omvendte gælder imidlertid ikke:

Various remedies have been proposed to deal with this crisis [of the brain sciences – TT] caused by the gap between the apparent algorithmic, digital character of language and the observed variability and continuous flux of individual experience and neural structure]. One is the proposal that "the mental is the neurophysiological at a higher level". That could turn out to be true, but it is now a hypothesis about the neurophysiological, not a characterization of the mental. (Chomsky, 2000b: 104)

Den væsentligste forskel imellem Dretskes og Chomskys teser på dette punkt er naturligvis at de repræsentationer Chomskys sprogsystem genererer, er repræsentationer der bærer information om påståede egenskaber ved systemet selv.

Tilbage til Cowie. Hun accepterer (DS), men forkaster (I) på basis af et underholdende *reductio*-argument der involverer karry-retter. Da vi lærer at identificere og skelne karry-retter fra andre retter, må vi – på basis af såkaldte 'Poverty of Stimulus'-argumenter; se nedenfor – have en medfødt kulinarisk kompetence. Det, hævder hun, er absurd – og derfor er påstanden om en medfødt sproglig kompetence absurd. Cowie's argument er blevet godt og grundigt modsagt, bl.a. af Antony (2001), Collins (2003), Fodor (2001) og Matthews (2001). Jeg tillader mig blot at påpege at denne debat ignorerer det åbenbare faktum der skal forklares.

Den modsatte strategi er at forkaste (DS) og acceptere (I). Det er

den vej Tomasello (2003) tager, og som *DFL* tilsyneladende følger. Vi har et antal medfødte evner, men ingen af dem er begrænset til sprog. Derimod bygger sprogtilegnelsen på samspillet imellem en række almene kognitive færdigheder, såsom aflæsning af andres hensigter som forklaring på tilegnelsen af simple tegn, analogidannelse som forklarer tilegnelse af komplekse strukturer, konkurrence der forklarer fastlæggelse af konventioner, og funktionelt bestemt distributionsanalyse som forklaring på tilegnelsen af paradigmer og klasser. Det kan naturligvis ikke afvises at sådanne forhold spiller en rolle i forbindelse med sproglig *udvikling*. Men hvis man fastholder dem som de eneste relevante faktorer også for *sprogtilegnelsen*, kan man undgå at påstå en særlig sprog-evne, hvilket i det mindste er Tomasellos ærinde. Én ting kan man imidlertid dårligt forklare – nemlig vores intuitioner vedrørende ‘afvigende’ sprogbrug, herunder manglen på forekomst af en uendelig lang række logisk mulige udtryksformer, såvel internt i enkelte sprog som mere overordnet under betegnelsen ‘muligt naturligt sprog’. Som *DFL* (s. 142-3) på glimrende vis illustrerer ved en transskription fra ‘by-soc’-korpus, kan der være ganske langt imellem faktisk sprogbrug og ‘det forhåndsbestemte *kodede* funktionspotentiale’ som danskere tilskrives kendskab til.

Distinktionen imellem (DS) og (I) er imidlertid både gyldig og nødvendig, og Cowie har naturligvis ret i at (I) ikke er en logisk følge af (DS). Derfor, hvor meget af (I) er inkluderet i (DS)? Dette er det egentlige medfødthedsproblem – hvor meget af det vi ved, er vi født med, og hvor meget af det vi ved, har vi lært igennem erfaring? Debatten herom med hensyn til sprog har som sin kerne uenighed om værdien af ‘Poverty of Stimulus’-argumenter, ét af de varmeste emner i den formelle kanon. Kort fortalt tager et ‘Poverty of Stimulus’-argument følgende form:

(1. Præmis) A's performans på tidspunkt t inden for et givent domæne, D, viser at A har kompleks viden om D.

(2. Præmis) De data fra D som A har erfaret i løbet af perioden op til t, rummer ikke den kompleksitet som A afslører igennem sin performans på tidspunkt t.

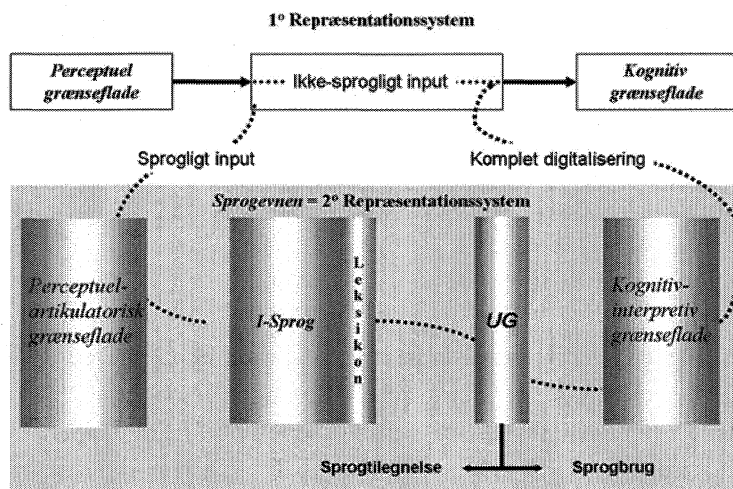
(Konklusion) Komplexiteten af A's performans i D på tidspunkt t kan kun forklares med at A bringer medfødt viden med sig om D.

Der er mange varianter, og sandheden af stort set alle delpunkter i

præmisserne, især den 2., har været draget i tvivl. Interesserede læsere kan konsultere *The Linguistic Review*, vol. 19, no. 1 (2002), et temanummer om 'Poverty of Stimulus'-problemet. Imidlertid er glidebanen skabt af Chomskys 'mind/brain' konstruktion særligt glat her, så det bedste man kan gøre er muligvis helt at opgive medføddhed som veldefineret begreb, som anbefalet af Mameli & Bateson (2006) og Mameli & Papineau (under udg.).

Personligt tilslutter jeg mig tesen om eksistensen af en særlig sprog-evne. For mig er sprog-evnen den evne der sigtes til i chomskycitatet om børnebørn, sten og kaniner som det står, på *grund* af dets plathed. Hvordan den dernæst er implementeret, og hvordan den *fungerer*, er et andet spørgsmål. Her forlader jeg Chomsky. Jeg tror ikke at 'standardindretningen' som han står for, er den rette, netop fordi den intet siger om sprog-evnens funktionalitet. Mit bud på disse forhold kan illustreres sådan her, for sprogforståelse; se endvidere Thrane (2004a; b; c; d; 2005):

Figur 3

Dette er en version af AUTOGRAM (se note 2). Lingvistikens målsætning – for mig – er at forklare hvordan denne evne gør det den er indrettet til at gøre, nemlig *at bære information om noget andet end sig selv*, inden for rammerne af den *Udvidede Repræsentationstese* (Thrane, 2005:48ff):

1. Alle lingvistiske facts er mentale facts
2. Alle mentale facts er repræsentationelle facts
3. Alle repræsentationelle facts er facts vedrørende informationsfunktioner.

Heroverfor savner jeg en klar tilkendegivelse af hvad *DFL* egentlig opfatter som lingvistikkenes målsætning. Det eneste bidrag i *DFL* der eksplicit siger noget om det, er Lars Heltofts – og her lægges der op til at målsætningen er at levere beskrivelsesmæssigt dækkende analyser af specifikke sprog på basis af beskrivelsesmodeller udviklet for hvert enkelt af dem – *in casu*, dansk. Den første del af denne hensigtserklæring er der intet at indvende imod. Den anden del forekommer derimod både uambitiøs og metodisk uholdbar.

7. AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Jeg vil slutte med at citere fra ét af de seneste interviews med Chomsky:

[T]here are elements of the culture of the humanities and the social sciences which are very harmful, which one should keep away from. *That is where people stake out a claim to a theory or a field or an explanation, or something, and have to defend it against all comers.* That's totally foreign to the spirit of the sciences or to the spirit of rationality generally. And that's just too bad. I mean, if there's something to be learnt from other approaches, then it is learnt. And if some other approach turns out to be correct, fine.

(Andor 2004: 96; kursiv tilføjet)

DFL (bogen) er som nævnt indledningsvis kommet til veje på opfordring fra studerende der gerne ville vide noget netop om *DFL* (teorien). Det er muligvis derfor naturligt at *DFL* (forfatterkollektivet) har indskrænket sig til at sige hvad netop *DFL* har at byde på mht. udforskningen af sprog. Når kollektivet samtidig stiller sig i eksplicit opposition til et så temmelig vidt forgrenet forskningsprogram som det generative, forventer man imidlertid at i det mindste alternativets præmisser fremstår ligeså klart formuleret som de forkastede. Og når *DFL* ligefrem påberåber sig at give en *helbedsforståelse* af sammenhængen imellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition, forventer man at

finde anvisninger på hvad der tæller som data, hvordan data kan indlæses i en kognitiv forståelsesramme, hvordan sprogbrug og sprogstruktur forholder sig til hinanden, samt ikke mindst hvilke 'reality-checks' der kan falsificere udsagn om sprogstruktur i noget nær samme omfang som rivalen, der jo ligeledes påstår at være et kognitivt orienteret program. Ingen af disse forventninger indfries. *DFL's* teoretiske grundlag og genstandsområde forekommer for diffust og uafgrænset til at guide en systematisk indsamling af data, i det mindste når man ser bort fra rent deskriptive formål. Mest iøjnefaldende er det imidlertid at *DFL* ikke er indstillet på at diskutere disse ting fordomsfrit. Resultatet, som jeg læser det, bliver dermed en fornægtelse af indledningens erklærede målsætning: "...at lade sig inspirere og disciplinere af en bevidsthed om hvilke samlede og overordnede forestillinger om genstandsområdet ens egen forskning kan ses som et bidrag til – så længe promoveringen af disse overordnede forestillinger ikke bliver til det primære formål."

Torben Thrane

Institut for Sprog og Erhvervskommunikation

Handelshøjskolen,

AarhusUniversitet

E-mail: tt@asb.dk

LITTERATUR

Andor, József (2004): "The Master and his Performance: An Interview with Noam Chomsky". *Intercultural Pragmatics* 1. 93-111.

Antony, Louise M. (2001): "Empty Heads". *Mind and Language* 16. 193-214.

Aronoff, Mark & Janie Rees-Miller (eds.) (2003): *The Handbook of Linguistics*. Oxford: Blackwell.

Boström, Magnus (2004): "Cognitive practices and collective identities within a heterogeneous social movement: the Swedish environmental movement". *Social Movement Studies* 3. 73-88.

Chomsky, Noam (1995): *The Minimalist Program*. Cambr. Mass.: MIT Press.

Chomsky, Noam (2000a): *The Architecture of Language. The Delhi Lectures, January 1996*. New Delhi: Oxford University Press.

Chomsky, Noam (2000b): *New Horizons in the Study of Language and Mind*. Cambridge: CUP.

- Christensen, Ken Ramshøj (2005): *Interfaces: Negation - Syntax – Brain*. Department of English and The MR Research Centre, Aarhus University Hospital, Aarhus University: Ph. D.
- Collins, John (2003): "Cowie on the Poverty of Stimulus". *Synthese* 136. 159-190.
- Cowie, Fiona (1997): "The Logical Problem of Language Acquisition". *Synthese* 111. 17-51.
- Cowie, Fiona (1999): *What's Within? Nativism Reconsidered*. Philosophy of Mind, vol. 6. Oxford: Oxford University Press.
- Dretske, Fred I. (1995): *Naturalizing the Mind*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Eyerman, Ron & Andrew Jamison (1991): *Social Movements. A Cognitive Approach*. University Park, PA: Penn State University Press.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Fauconnier, Gilles (1985): *Mental Spaces*. Cambridge: Cambridge UP.
- Fodor, Jerry A. (2001): "Doing Without What's Within; Fiona Cowie's Critique of Nativism". *Mind* 110. 99-148.
- Foley, W.A. & Jr. R. van Valin (1984): *Functional Syntax and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackendoff, Ray S. (2003): *Foundations of Language. Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Li, Peggy & Lila Gleitman (2002): "Turning the tables: language and spatial reasoning". *Cognition* 83. 265-294.
- Mameli, Matteo & Patrick Bateson (2006): "Innateness and the Sciences". *Biology and Philosophy* 21. 155-188.
- Mameli, Matteo & David Papineau (under udg.): "The New Nativism: A Commentary on Gary Marcus's *The Birth of the Mind*". Forventes publiceret i *Biology and Philosophy*. Tilgængelig på http://www.phil.cam.ac.uk/~gmm32/MAMELI_NATIVISM_2006.pdf.
- Matthews, Robert J. (2001): "Cowie's Anti-Nativism". *Mind and Language* 16. 215-230.
- McGregor, William B. (1997): *Semiotic Syntax*. Oxford: Clarendon Press.
- Newmeyer, Frederick J. (1998): *Language form and language function*. Cambridge, Mass.: MIT-Press.
- Newmeyer, Frederick J. (2003): "Grammar is grammar, and usage is usage". *Language* 79. 682-707.
- Ogden, C. K. & I. A. Richards (1923): *The Meaning of Meaning*. International Library of Psychology. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rastier, François (1996): «Problématiques du signe et du texte». *Intellectica* 23. 11-52.

- Rastier, François (1998): «On Signs and Texts: Cognitive Science Faces Interpretation». *Applied Semiotics/ Sémiotique appliquée* 2. 195-244.
- Sørensen, Holger Steen (1959): *Word Classes in Modern English, with Special Reference to Proper Names; with an Introductory Theory of Grammar, Meaning, and Reference*. Copenhagen: Munksgaard.
- Sørensen, Holger Steen (1963): *The Meaning of Proper Names, with a Definiens Formula for Proper Names in Modern English*. Copenhagen: G.E.C. Gad Publisher.
- Sørensen, Holger Steen (1967): "Meaning". Thomas A. Seboek (ed.): *To Honor Roman Jakobson. Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday*. The Hague: Mouton. 1876-1889.
- Thrane, Torben (1980): *Referential-semantic analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thrane, Torben (1983): "On the universality of AUX". *Acta Linguistica Hafniensia* 18. 154-200.
- Thrane, Torben (1997): "Understanding semantics". Carl Bache & Alex Klinge (eds.): *Sounds, Structures and Senses: Essays presented to Niels Davidsen-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*. Odense: Odense University Press. 235- 250.
- Thrane, Torben (2004a): "Hvorfor er sproget så svært at forstå når det er så let at forstå?" *Tidsskrift for Sprogvidenskab* 2. 37-70.
- Thrane, Torben (2004b): "Constituents". Henk Aertsen, Mike Hannay & Rod Lyall (eds.): *Words in their places: A Festschrift for J. Lachlan Mackenzie*. Amsterdam: Vrije Universiteit. 367-379. Tilgængelig på <http://www.sprog.asb.dk/tt/Forskning/Control/index.htm>.
- Thrane, Torben (2004c): "Control in English and Danish". Paper presented at *Proceedings of the Ninth Nordic Conference for English Studies, Aarhus 2004 (CD-ROM)*. Aarhus. Tilgængelig på <http://www.sprog.asb.dk/tt/Forskning/Control/index.htm>.
- Thrane, Torben (2004d): "Grammatisk kontrol og kontrolmarkører i dansk". Peter Widell & Mette Kunøe (red.): *Møde om udforskningen af dansk sprog (MUDS)* 10. Aarhus: Aarhus Universitet. 359-369.
- Thrane, Torben (2005): "Representing Interpreters' Knowledge: Why, What, and How?" Helle V. Dam, Jan Engberg & Heidrun Gerzymisch-Arbogast (eds.): *Knowledge Systems and Translation*. Berlin: Mouton de Gruyter. 31-60.
- Tomasello, Michael. 2003. *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

NOTER:

1. Bogen kan downloades fra <http://www.lingvistikredsen.dk/dfi/index.htm>.
2. De tre synspunkter drejer sig om hhv. syntaksens autonomi i forhold til andre sproglige 'moduler' (AUTOSYN), sprogevnens autonomi i forhold til andre kognitive evner (AUTOGRAM), og om hvorvidt vores viden om sprogsystemet ('competence') er uafhængig af vores viden om brugen af det ('performance') (AUTOKNOW). Som det fremgår, kan man konsistent hævde AUTOSYN eller – som Newmeyer (2003) – AUTOGRAM og benægte AUTOKNOW. I stedet for denne tredeling henvises der i DFL til et skel imellem 'weak' and 'strong autonomy' der tilskrives Langacker, et begrebspar som Newmeyer ikke benytter, og hvis klarhed drages i tvivl i den samme passage.
3. Fx "The sign *the N* invites the hearer to assign some thing(s) (substance), located at S(patio)T(emporal) location *n* at [the time of utterance], to C(ategory) N" (Thrane 1980: 189) som den instruktionelle betydning af den bestemte artikel; og "*Tense* is the category that enables the hearer to identify a particular [historical] situation in terms of its temporal occurrence relative to the Utterance-Situation" (Thrane, 1983: 188).
4. Sprogtilegnelse er mindst lige så meget et spørgsmål om tilegnelsen af en *nøgle* til fortolkning som tilegnelsen af en kode. Nøglen udgøres i alt væsentligt af det grammatiske system. Naturlige sprog er 'lukkede' – jf. Rosetta-stenen og 'the Navaho Code', den amerikanske marines åbne kommunikationssprog under 2. verdenskrig.
5. Rastier, der på ingen måde kan ses som repræsentant for nogen form for formalistisk sprogteori, formulerer det således i den engelske version: "This leads us to amend the concept of linguistic sign inherited from Saussure's standard theory, and in particular on the point of semiosis, as the fundamental relationship which links the two sides of the sign." (Ratier 1998: 224 - fransk version 1996: 28; kursiv tilføjet)
6. Jf. bemærkningerne i fodnote 4.